

Dějiny antropologie

Seminární práce

Úvod – kulturní a sociální antropologie	3
Evolucionistická antropologie	3
Difuzionistická antropologie	4
Funkcionalismus	5
Konfiguracionismus	6
Výzkumy osobnosti a kultury	7
Strukturalismus	8
Závěr	9
Použitá literatura	10

Úvod - kulturní a sociální antropologie

Kulturní a sociální antropologie se zabývá zkoumáním situace člověka prostřednictvím studia vnitřní logiky kultur cizích a odlišných společností. Nejedná se však o exaktní vědu, jelikož předmětem jejího zkoumání je člověk coby myslící, vnímavá bytost, jejíž jednání je sice předurčeno, avšak do jisté míry také sebeurčeno. Ačkoli jsou cíle a záběr antropologie poměrně široké, jako ve většině vědních disciplín, došlo i v antropologii s postupem doby k diferenciaci a specializaci. Rozlišujeme tak dnes čtyři hlavní antropologické disciplíny: sociální a kulturní antropologii, antropologickou lingvistiku, fyzickou antropologii a archeologii. Vzhledem k rozsahu této práce, není pochopitelně možné postihnout všechny aspekty a směry, jimiž se kulturní a sociální antropologie během svého vývoje ubírala. Zde se omezím pouze na nástin hlavních vývojových tendencí v rámci této vědní disciplíny společně s připomenutím osobností, které na této cestě sehrály klíčovou roli. Vzhledem ke značné rozmanitosti soudobé antropologické vědy ponechávám stranou rovněž soudobé trendy a omezím se na výčet „klasických“ antropologických směrů.

Evolutionistická antropologie

Budeme-li hovořit o moderní kulturní a sociální antropologii coby samostatné vědě o člověku a kultuře, pak vznik této disciplíny můžeme datovat do 2. poloviny 19. století ve spojitosti s Darwinovou evoluční teorií, která byla pro potřeby antropologie adaptována do podoby antropologického evolucionismu. Evolutionistická antropologie, jejímž čelným představitelem je Edward B. Tylor (1832 – 1917), který definoval antropologii jako vědecké studium kultury, se snaží o rekonstrukci univerzálních stadií dějin kultury lidstva. Odkazuje především k darwinovské vývojové koncepci - vše směřuje od jednoduchého ke složitějšímu, od stejnorodého k různorodému a vývojově vyššímu¹ a tudíž všechny lidské společnosti procházejí univerzálními stadii vývoje: divoštství, barbarství, civilizace.² Myšlenka biologické evoluce aplikovaná na všechny oblasti lidské činnosti – tedy i na vývoj různých institucí jako je rodina, náboženství či mytologie - vedla zastánce evolutionistické antropologie k postulování vývojového paralelismu, tedy tvrzení, že vývoj má všude obdobný průběh, přičemž všechny společnosti procházejí stejnými vývojovými stadii. „*Logickým důsledkem*

---

¹ - „*Vznik a vývoj kultury chápali představitelé evolucionismu jako jednosměrný progresivní proces, který má analogický charakter jako evoluce přírodních organismů.*“ SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.35

² - K tomu např. BARRETT, S. R., *Anthropology*, s.51

této metody byl předpoklad, že ty společnosti, které ještě nemají civilizaci, budou muset na cestě k ní projít všemi vývojovými stadii. “³ Nezbytnou součástí těchto úvah je pak předpoklad psychologické jednoty všech etnických skupin – „... člověk vždy a všude prokazuje stejné mentální vlastnosti, nezávislé na rase, geografickém prostředí nebo historické době.“⁴

Vedle Tylera byly dalšími představiteli evolucionistické antropologie L. H. Morgan (1818 – 1881) a J. G. Frazer. Lewis Henry Morgan ve svém stěžejním díle *Pravěká společnost* (vyd. 1877) tvrdí, že rozhodující roli ve vývoji lidstva hrají jednak objevy a vynálezy⁵, jednak instituce a sociální zřízení. Jeho přínosem bylo ve své době rozlišení několika stadií vývoje člověka. Na nejnižším stupni se člověk nelišil od zvířat. S rozvojem specificky lidských vlastností (řeč, užití nástrojů atd.) lidstvo dospívá k divošství, barbarství a civilizaci.

James George Frazer v knize *Zlatá ratolest* (vyd. 1890) považuje lidstvo za jediný celek, který se vyvíjí neustálým kulturním pokrokem. Frazer se věnuje zejména otázkám magie, kterou chápe jako vývojovou fázi předcházející náboženství a vědu. V souladu s východiskem evolucionismu užívá komparativní metody bádání – mezi životními zvyky a vírou jedné lidské skupiny a ostatních skupin předpokládá paralelu.

Difuzionistická antropologie

Difuzionistická antropologie vznikla jako kritika v reakci na evolucionistickou antropologii. Zdůrazňuje v opozici k univerzální evoluci lidstva prezentované evolucionismem migraci jednotlivých etnik a difúzi kulturních prvků. Odmítá tedy tvrzení, že evoluce prochází všude všemi stejnými neměnnými vývojovými stadii. Společnost se mění nikoli především zevnitř tvořivým rozvíjením jednotlivých kulturních prvků, ale díky vnějším vlivům – difúzi a migraci. Tato antropologická teorie kladla důraz na empirické studium mechanismů šíření kulturních prvků a na migraci etnik, v jejichž důsledku dochází k tzv. akulturaci, tedy změnám zapříčiněným kontakty mezi různými kulturami.

K tomuto antropologickému směru řadíme tzv. německo – rakouskou školu kulturních okruhů. Tito badatelé (např. F. Graebner) viděli svůj základní úkol v rekonstrukci historických kontaktů lidí a studiu rozšíření prvků z jedné kultury do druhé. Nevýznamně představitelem a zároveň inspirátorem celé řady svých žáků byl americký antropolog Franz

---

³ - MURPHY, R. F., *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s.196

⁴ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.35

⁵ - „Důraz, který kladl Morgan na roli technologie a ekonomie, mu získal obdiv Marxe, a to do té míry, že dokonce chtěl dedikovat své stěžejní dílo *Kapitál právě jemu*.“ BARRETT, S. R., *Anthropology*, s.52

Boas⁶. Ten nově kladl důraz na empirii, která jediná podle něj může být základem konzistentní a vědecké teorie, čímž se ostře vymezil vůči spekulativnosti evolucionismu. „Každý sociokulturní jev byl chápán jako výsledek historických událostí, ve kterých hrají rozhodující roli procesy difúze a modifikace kulturních prvků.“⁷ Roli zde hraje jak invence tvůrců kultury tak difúze. Boasův současník C. Wissler obohatil antropologii o tzv. koncepci kulturní oblasti. Každá kulturní oblast je podle Wisslera tvořena kulturním centrem, kde shledáváme největší hustotu typických kulturních prvků, a kulturním okrajem, kde se prvky ztrácejí a prolínají se sousedními oblastmi.

Funkcionalismus

Jako doba zrodu klasického funkcionalismu neboli systémové teorie kultury – „výzkumu kulturních prvků z hlediska jejich významu pro uchování celistvosti sociokulturních systémů“⁸ – je považován rok 1922 kdy nezávisle na sobě vyšly díla dvou klasiků antropologie - *Argonauti západního Pacifiku* B. Malinowského a *Andamanští ostrované* A. R. Radcliffe-Browna. Tito badatelé jako první v dějinách antropologie opouštějí komparativní metodu a nahrazují ji analýzou jednotlivých společností. Oba kladou důraz na terénní výzkumy a B. Malinowski nadto formuloval ještě metodu zúčastněného pozorování.

Základem původního, radikálního funkcionalismu jsou tři postuláty⁹:

- 1) každý prvek sociálního systému slouží k zachování celku
- 2) každý prvek plní nějakou pozitivní funkci pro celek
- 3) každá významná životní funkce je nezastupitelnou a neoddělitelnou součástí sociálního systému

B. Malinowski¹⁰ je mimo jiné autorem díla *Vědecká teorie kultury* (vyd. 1944). V tomto díle hierarchicky uspořádává¹¹ tři typy potřeb, jež jsou společné všem kulturám –

---

⁶ - Franz Boas (1858 – 1942) – v roce 1883 se připojil k výpravě na Baffinův ostrov a začal tam s terénními výzkumy Inuitů. Zabýval se výzkumem mezi indiány rozšířené ritualizované směny - tzv. potlače. Dále se účastnil expedice ověřující hypotézu osídlení Ameriky přes Beringovu úžinu, kde se mimo jiné seznámil s českým antropologem Alešem Hrdličkou.

⁷ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.38. Proto je F. Boas někdy označován jako představitel amerického historismu.

⁸ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.16

⁹ - podle SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.40

¹⁰ - Bronislaw Malinowski (1884 – 1942) – věnoval se nejprve studiu přírodních věd a zúčastnil se expedice na Novou Guineu a do Melanésie. Zde strávil 30 měsíců na třech výpravách do terénu, během nichž zkoumal obyvatele Trobriandských ostrovů v jižním Pacifiku – výsledkem byla kniha *Argonauti západního Pacifiku* (1922). Dodejme, že Malinowski sice kritizuje „posmrtné“ zkoumání kultur, avšak výsledky své funkcionální studie Melanésanů následně zobecnil pro všechny primitivní kultury, což dnešní antropologové nehodnotí jako příliš šťastné řešení.

biologické potřeby, instrumentální potřeby, symbolické a integrativní potřeby. Tyto potřeby jsou uspokojovány prostřednictvím organizovaných činností, které se sdružují do systémů – tzv. institucí, které mají totožnou, univerzální strukturu a které dohromady vytvářejí vnitřně integrovaný systém – kulturu – jehož jednotlivé prvky přispívají funkci celku a jsou funkčně nepostradatelné (viz. výše – tři postuláty radikálního funkcionalismu). Kulturní jevy jsou určovány základními potřebami a možnostmi tyto potřeby uspokojit. Podstatou Malinowského funkcionalismu je pak funkcionální analýza těchto institucí, neboli základních stavebních jednotek kultury.

A. R. Radcliffe-Brown¹² reprezentuje strukturální funkcionalismus. Hlavním zájmem jeho zájmu je studium sociální struktury, na níž aplikuje princip analogie mezi sociálním systémem a biologickým organismem.¹³ Sociální strukturu definuje jako „... *organizaci vztahů mezi lidmi, vymezenou a kontrolovanou prostřednictvím institucí, tj. společensky ustanovených norem nebo vzorů chování. Lidské zvyky a obyčeje není možné pochopit studiem jejich samotných, ale analýzou funkční role, kterou hrají ve vztahu k sociální struktuře.*“¹⁴

Třetím z významných funkcionalistů byl E. E. Evans-Pritchard¹⁵. Ten nově chápe antropologii jako humanitní disciplínu, poněvadž dle jeho názoru nestuduje společnosti jako přírodní systémy ale jako morální systémy. Místo studia funkcí studuje jejich vnitřní účel a smysl, který mají pro své členy.

Konfiguracionismus

Tento směr se někdy označuje jako americká škola konfiguracionismu. Podle této teorie je podstatou kultury charakteristická konfigurace hodnot, norem, idejí a vzorů chování. Velmi typické je pak etnopsychologické zaměření badatelů, kteří si kladou otázky zejména po formování osobnosti v procesu socializace a enkulturace a rovněž zkoumají tzv. kulturní

---

¹¹ - Hierarchicky v tom smyslu, že až na základě jedné vznikají potřeby další.

¹² - Alfred Reginald Radcliffe-Brown (1881 – 1955) – jeho první vědeckou expedicí byla výprava na Andamanské ostrovy – publikuje dílo *Andamanští ostrované* (1922). Později se zabýval výzkumy v jižní Africe a v Austrálii.

¹³ - Např. tíhnutí k ekvilibriu – obrana či minimalizace dopadu vnějších rušivých vlivů a přirozená tendence vracet se do původního, vyrovnaného stavu – jsou oběma podle Radcliffe-Browna společné. K tomu MURPHY, R. F., *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s.57 a BARRETT, S. R., *Anthropology*, s.63

¹⁴ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.42

¹⁵ - Edward Evan Evans-Pritchard (1902 – 1974) – zabýval se výzkumy v jižním Súdánu mezi Nuery a Azandy. Je rovněž autorem velmi pozoruhodného výroku: „... *poznání není jen prostředkem k nějakému dalšímu cíli nebo úvodem k určitým schopnostem, v jaké se obvykle proměňuje, ale samo o sobě dostatečným cílem, který stojí zato, abychom u něj zůstávali a usilovali o něj* ...“ WOLF, J., *Člověk a jeho svět*, s.176

vzory. Kultura v tomto pojetí není „... nahodilé seskupení kulturních prvků, ale je založena na určitém organizačním principu, který plní integrativní a selektivní funkci.“¹⁶

Přední představitelkou této školy je Ruth Benedictová¹⁷, autorka díla *Vzory kultury* (vyd. 1934). Podle Benediktové kultura je „... systém vzorů, které jsou integrovány kolem jedné dominantní konfigurace, jež kultuře vtiskuje její jedinečnou a neopakovatelnou podobu“¹⁸. Celek není jen souhrnem jednotlivých částí, ale je novou entitou vytvořenou neopakovatelným uspořádáním a vztahy. Zde slyšíme jasnou kritiku amerického historismu. „Každá kultura je analogická s lidskou osobností v tom, že má více nebo méně konzistentní vzor myšlení a jednání ... Kultury se také liší tím, že jsou jako celky orientovány různými směry.“¹⁹ Každá kultura je tak divadelní hrou, kterou napsala minulost pro přítomnost a každý jednotlivec v ní hraje svou roli.

Výzkumy osobnosti a kultury

Snaha o objasnění problému člověka jako tvůrce a zároveň produktu kultury a vysvětlení příčiny, proč členové určité kultury vykazují podobné osobnostní rysy vedla antropoložku Margaret Meadovou²⁰ ke studiu chování a psychiky adolescentních dívek na Samoy. Meadová ve své knize *Dospívání na Samoy* (vyd. 1928) prokázala, že „... harmonický průběh dospívání samojských dívek bezprostředně souvisí se sociokulturním prostředím a životním způsobem na Samoy ...“²¹, čímž potvrdila hypotézu o rozhodujícím vlivu kulturních faktorů na lidskou psychiku. Jejím dalším dílem je *Mužství a ženství* (vyd. 1949), kde pokračovala v rozvíjení své teorie: „...chování příslušníků různých společenských skupin je určováno strukturou a organizací té které společnosti, v níž žijí a že vyplývá z ustálené dělby práce a sociálního zařazení a především že je výsledkem úplného přizpůsobení jedince v dané společnosti.“²² – viz. např. některé mužské vlastnosti, které jsou v jiných společnostech pokládány za ženské

---

¹⁶ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.43 – 44

¹⁷ - Ruth Fulton Benedictová (1887 – 1948) – žačka F. Boase. Její první práce se týkala indiánů kmene Zuñi a Cochiti. Dále se zabývala zejména studiem japonské kultury a života Japonců. Po smrti F. Boase převzala vedení ústavu antropologie na Kolumbijské univerzitě.

¹⁸ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.45

¹⁹ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.45

²⁰ - Margaret Meadová (1901 – 1980) – žačka F. Boase. Svůj zájem soustředila především na oblast Tichomoří. Během svého terénního výzkumu se věnovala problémům dospívání Polynésanů. Později prováděla výzkumy v Melanésii.

²¹ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.47

²² - WOLF, J., *Člověk a jeho svět*, s.152

Neméně významným představitelem směru, který se označuje jako výzkumy osobnosti a kultury byl Aram Kardiner, který se svými spolupracovníky napsal spis *Psychologické hranice společnosti* (vyd. 1945), kde dokazuje, že adaptace člověka zahrnuje procesy, jež terénní antropologie nemůže zmapovat a tudíž, že antropolog by měl užívat i výzkumných metod psychologie. Ústředním pojmem je osobnostní struktura²³ – výsledek společných zkušeností z dětství. „Vzhledem k tomu, že výchovné praktiky se díky kulturní tradici předávají z generace na generaci a jsou sdíleny většinou rodin dané společnosti, je možné předpokládat, že v rámci určité kultury většina dětí prochází obdobnou zkušeností, která u nich vytváří mnoho společných osobnostních rysů.“²⁴

Strukturalismus

Zcela jiným směrem než předchozí se ubírá strukturální antropologie, která za svůj úkol považuje objevit principy klasifikace, které organizují a podmiňují kulturní skutečnost a formulovat matematické zákony společenské organizace. Hlavním a zřejmě nejznámějším představitelem je C. Lévi-Strauss²⁵, autor proslulých *Smutných tropů* (vyd. 1955). Lévi-Strauss užívá při svém bádání metod lingvistiky a matematiky. Tvrdí, že ač jsou empirické jevy zdánlivě jedinečné a rozmanité, je třeba odhalit v nich skryté univerzální struktury, buď pozorováním nebo experimentem²⁶. Vychází z předpokladu, že lidská racionalita je na celém světě stejná a dále se inspiruje lingvistickou teorií binárních protikladů – prvek systému nemá sám o sobě smysl, nabývá jej tím, že vystupuje v opozici k jiným prvkům²⁷. Lidské myšlení tedy má charakter třídění do binárních protikladů, které se později sloučí – slova a symboly jsou definovány svou odlišností. „Lévi-Strauss téma dualismu dále rozvádí a říká, že lidská mysl, která tyto protiklady nejprve vytváří, se je také neustále snaží sjednotit a usmířit. Protiklad života a smrti léčíme vírou v nesmrtelnost duše ...“²⁸ Nově také zavádí pojem struktury – specifický model, který musí splňovat čtyři základní podmínky:

1. „Struktura vykazuje charakter systému. Spočívá v takových elementech, že modifikace kteréhokoliv z nich vyvolává modifikaci všech ostatních.

---

²³ - Či v terminologii (Kardinerovy spolupracovnice) Cory DuBoisové modální osobnost.

²⁴ - SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.48 – 49

²⁵ - Claude Lévi-Strauss (1908 – 1998) – v roce 1934 přijal nabídku k účasti na expedici do Brazílie, kde podnikl terénní výzkumy mezi indiány kmene Bororo a Nabikwary.

²⁶ - Experimentem chápe hledání nejvhodnějšího modelu.

²⁷ - podle SOUKUP, V., *Sociální a kulturní antropologie*, s.51

²⁸ - MURPHY, R. F., *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s.45

2. *Každý model přináší ke skupině transformací, z nichž každá odpovídá jednomu modelu stejné rodiny, takže celek těchto transformací představuje skupinu modelů.*
3. *Vlastnosti výše uvedené dovolují předvídat, jak bude reagovat model v případě modifikace jednoho z jeho prvků.*
4. *Model musí být konstruován takovým způsobem, aby jeho fungování mohlo vysvětlit všechna pozorovatelná fakta.*“²⁹

Závěr

Antropologie se snaží porozumět kulturnímu pojetí světa a místa člověka v něm a jako taková se řadí k humanitním disciplínám. Všichni výše zmínění badatelé a představitelé jednotlivých směrů si vytyčili cíl popsat a vysvětlit způsoby lidské existence. Na antropologii je z mého pohledu pozoruhodná především ta skutečnost, že se snaží vzít v úvahu nikoli jednotlivě izolované aspekty lidské existence, ale obsáhnout vývoj člověka v celku v rámci prostoru a času. Závěrem bych rád uvedl slova E. E. Evanse-Pritcharda, která jsou – domnívám se – pro pochopení snahy antropologů velmi příznačná: „... *poznání není jen prostředkem k nějakému dalšímu cíli nebo úvodem k určitým schopnostem, v jaké se obvykle proměňuje, ale samo o sobě dostatečným cílem, který stojí zato, abychom u něj zůstávali a usilovali o něj ...*“³⁰

---

²⁹ - WOLF, J., *Člověk a jeho svět*, s.181

³⁰ - WOLF, J., *Člověk a jeho svět*, s.176

Použitá literatura

BARRETT, Stanley R. *Anthropology*. Toronto – Bufalo – London: University of Toronto Press Incorporated, 2009. ISBN 978-0-8020-9612-8

MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-53-2

SKALNÍK, Petr – ŠAVELKOVÁ, Livia (eds.). *Okno do antropologie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2008. ISBN 978-80-7395-042-2

SOUKUP, Václav. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: SLON, 1994.
ISBN 80-901424-1-9

WOLF, Josef. *Člověk a jeho svět*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-871-9